

O'ZBEK TILI DARSLARIDA MATNNI O'QIB TUSHUNISH ORQALI O'QUVCHILARNI KASBGA YO'NALTIRISH MASALASI

Saparbayeva Indira Shadibekovna, Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti 2-bosqich tayanch doktoranti

PROFESSIONAL GUIDANCE OF STUDENTS THROUGH READING AND UNDERSTANDING OF TEXTS IN UZBEK LANGUAGE CLASSES

Saparbayeva Indira Shadibekovna, Nukus State Pedagogical Institute named after Ajiniyaz 2nd year basic doctoral student of the institute

ВОПРОС ПРОФОРИЕНТАЦИИ УЧАЩИХСЯ ПУТЕМ ЧТЕНИЯ И ПОНИМАНИЯ ТЕКСТА НА УРОКАХ УЗБЕКСКОГО ЯЗЫКА

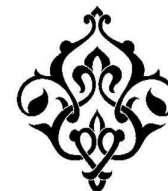
Сапарбаева Индира Шадибековна, докторант 2-го курса Нукусского государственного педагогического института имени Ажунияза

<https://orcid.org/0009-0002-8967-8776>

e-mail:

i.saparbaeva57@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada o'zbek tili darslarida matnni o'qib tushunish orqali o'quvchilarni kasbga yo'naltirishning samarali usullari tahlil qilinadi. 7-sinf O'zbek tili darsligi (ta'lim o'zga tillarda olib boriladigan maktablar uchun) asosida o'quvchilarni kasblar haqida ma'lumot bilan tanishtirish, ularning qiziqish va qobiliyatlarini aniqlash hamda ijtimoiy-axloqiy yondashuvni shakllantirish yo'llari yoritiladi. Maqolada kasbiy matnlar, rolli o'yinlar, diskussiya va ijodiy topshiriqlar kabi metodlar orqali kasbga yo'naltirishning didaktik, lingvistik va tarbiyaviy afzalliklari ko'rsatib berilgan. Natijada, darsliklar til o'rgatish vositasi bo'lish bilan birga, o'quvchilarni kelajakda ongli kasb tanlashga yo'naltiruvchi muhim omil sifatida talqin etiladi.

Kalit so'zlar: kasbga yo'naltirish, o'zbek tili darsligi, matn tahlili, ta'lim, metodika, rolli o'yin, zamonaviy kasblar, ijodiy topshiriq.

Abstract: This article analyzes effective methods of guiding students toward career choices through reading comprehension activities in Uzbek language lessons. Based on the 7th-grade Uzbek language textbook (for schools where instruction is conducted in other languages), the study explores approaches to introducing students to various professions, identifying their interests and aptitudes, and fostering a socially and morally responsible perspective. The article highlights the didactic, linguistic, and educational benefits of career orientation using methods such as working with profession-related texts, role-playing, discussions, and creative tasks. As a result, textbooks are interpreted not only as tools for teaching language but also as key factors in helping students make conscious career choices in the future.

Keywords: career orientation, Uzbek language textbook, text analysis, education, methodology, role-playing, modern professions, creative task.

Аннотация: В данной статье анализируются эффективные методы профессиональной ориентации учащихся посредством чтения и понимания текста на уроках узбекского языка. На основе учебника узбекского языка для 7-го класса (для школ, где обучение ведется на других языках)

освещают пути ознакомления учащихся с информацией о профессиях, выявления их интересов и способностей, а также формирования социально-этического подхода. В статье показаны дидактические, лингвистические и воспитательные преимущества профориентации посредством таких методов, как профессиональные тексты, ролевые игры, дискуссии и творческие задания. В результате учебники интерпретируются не только как средство обучения языку, но и как важный фактор, направляющий учащихся к осознанному выбору профессии в будущем.

Ключевые слова: профориентация, учебник узбекского языка, анализ текста, обучение, методика, ролевая игра, современные профессии, творческое задание.

KIRISH. Bugungi ta'lim tizimi o'quvchini faqat bilim oluvchi emas, balki kelajak kasb egasi sifatida tarbiyalashga xizmat qilishi lozim. Ayniqsa, umumta'lim fanlari orasida o'zbek tili darslarining tarbiyaviy va yo'naltiruvchi roli alohida ahamiyatga ega. Dars jarayonida o'quvchining dunyoqarashi, qiziqishlari, qobiliyatlarini aniqlash hamda uni istiqbolli kasblar tomon yo'naltirish zamonaviy ta'limning muhim yo'nalishlaridan biridir. O'zbek tili darslarida beriladigan matnlar – nafaqat tilni o'rganish vositasi, balki tarbiyaviy, kasbiy va axloqiy g'oyalarni singdiruvchi manbaga aylanmoqda. O'quvchi matnni chuqur tahlil qilish jarayonida kasblar haqida ma'lumot oladi; o'z qiziqishini anglaydi; mehnatga, kasbiy rivojlanishga o'zida ijobiy munosabat hosil qiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA TADQIQOT METODOLOGIYASI.

Darsliklarda va qo'shimcha materiallarda kasb-hunar sohalariga bag'ishlangan matnlar mavjud bo'lishi lozim. Bunday matnlarda turli kasblarning tarixi, ahamiyati, talablari va ularning jamiyatdagi roli haqida ma'lumotlar berilishi kerak. Masalan, matnlarni amaliy vaziyatlarga bog'lab o'qitish ham o'quvchilarni kasbga yo'naltirishda samarali vosita hisoblanadi. Tibbiyot sohasidagi matnlar bilan ishlashda o'quvchilarga "kasallik belgilari" yoki "dori vositalari haqida ma'lumot" kabi vaziyatlarda suhbat olib borishga o'rgatish mumkin. Texnika sohasidagi matnlar bilan ishlashda esa o'quvchilarga loyihalash, texnik muammolarni hal qilish kabi vaziyatlarda ishlash ko'nikmasini shakllantirish mumkin. Bu terminlarni o'rganish orqali o'quvchilar kasbga oid nutq madaniyatini rivojlantiradilar va kelajakda bu sohada ishlashga tayyorlanadilar.

Kasbga yo'naltirish dars davomida to'g'ridan-to'g'ri emas, bilvosita amalga oshiriladi. Bunda quyidagi metodlar muhim: Savol-javob orqali qiziqishni aniqlash. "Siz ushbu qahramon kasbini tanlarmidingiz?", "Bu kasbning

foydali tomonlari nimada?" Tahliliy ishlanmalar: matndagi kasb egasi haqida klaster tuzish. Ijodiy topshiriqlar: "Agar siz shu kasbda ishlasangiz, kuningiz qanday o'tardi?", "Kasbingiz haqida hikoya yozing". Rolli o'yinlar: o'quvchilar kasb egasi obraziga kirib, suhbat quradi. O'quvchilarning yoshiga mos kasbiy mazmundagi matnlar tanlash. Kasbga yo'naltiruvchi matnlar yosh davriga mos, qiziqarli va tushunarli bo'lishi lozim. Boshlang'ich sinflarda – oddiy hunar egalari (qandolatchi, haydovchi), yuqori sinflarda esa – murakkabroq kasblar (muhandis, jurnalist, arxitektor) haqida matnlar tanlanadi.

Matnni o'qib tushunish orqali kasbga yo'naltirishning usullari:

1. Mavzu bo'yicha diskussiya. Matn o'qib tushuntirilgandan so'ng, o'quvchilar bilan mavzu bo'yicha diskussiya o'tkazish mumkin. Masalan, "Muhandislik kasbi haqida" matni o'qilgandan so'ng, o'quvchilarga quyidagi savollarga javob berish taklif etilishi mumkin: – Sizingcha, muhandislik kasbi qanday talablarni qo'yadi? Bu kasbda muvaffaqiyatga erishish uchun qanday sifatlariga ega bo'lish kerak?

Bunday diskussiyalar orqali o'quvchilar kasbga oid fikrlash ko'nikmasini rivojlantiradilar.

Loyihalar va rolli o'yinlar. O'quvchilarga kasbga oid loyihalar ishlab chiqish yoki rolli o'yinlar o'tkazish taklif etilishi mumkin. Masalan, tibbiyot sohasida "Shifokor va bemor" mavzusidagi rolli o'yin. Biznes sohasida: "Yangi biznes-reja" loyihasini ishlab chiqish. Bu usullar orqali o'quvchilar kasbga oid amaliy ko'nikmalarni egallaydilar[1].

Kasbga oid she'riy va nasriy matnlardan foydalanish. Kasbga oid she'riy va nasriy matnlardan foydalanish ham o'quvchilarni kasbga yo'naltirishda samarali vosita hisoblanadi. Masalan: Abdulla Avloniyning "Shoir" she'rida adabiyot sohasiga oid fikrlar bayon qilingan. Muhammad Yusufning asarlarida pedagogika va ma'naviyat

sohasiga oid g'oyalarni o'rganish mumkin. Bu matnlarni tahlil qilish orqali o'quvchilar kasbga oid ruhiy-ma'naviy tamoyillarni o'rganadilar[2].

TAHLIL VA NATIJALAR. 2022-yilda nashr etilgan 7-sinf o'zbek tili darsligi (ta'lim o'zga tillarda olib boriladigan maktablar uchun)da 49–64-betlar oralig'ida joylashtirilgan “2030-yil. Kelajak kasblari” bo'limi kasbga yo'naltirish g'oyasini didaktik, lingvistik va tarbiyaviy jihatdan uyg'un tarzda ilgari suradi. Darslikdagi “Dunyodagi kasblar”, “Kasb qanday tanlanadi?”, “Kasblar ham eskiradimi?”, “Kelajak kasblari”, “XXI asr dasturchilari”, “Qutqaruvchi”, “G'aroyib kasblar”, “Kasbidan kamol topganlar” kabi matnlar orqali o'quvchilar turli kasb turlari haqida bilim oladilar; yangi, innovatsion kasblar (sun'iy intellekt muhandisi, ekolog, dron muhandisi va h.k.) bilan tanishadilar; shaxsiy qiziqish, qobiliyat va ijtimoiy ehtiyojni hisobga olgan holda kasb tanlash mezonlari haqida fikr yuritadilar. Shunindek, bu matnlar asosida zamonaviy kasblar haqida ma'lumot oladi; Shaxsiy qiziqish va imkoniyatlarini tahlil qilishga o'rganadi; Mehnatga ijobiy munosabatni shakllantiradi; Kasb tanlashda ijtimoiy va axloqiy mezonlarga asoslanishni anglab yetadi.

Mazkur bo'limda tanlangan matnlar - “Kelajak kasblari”, “Kasb qanday tanlanadi?”, “Kasblar ham eskiradimi?”, “XXI asr dasturchilari”, “Qutqaruvchi”, “Kasbidan kamol topganlar” o'quvchini faol fikrlashga, orzu qilishga, harakat qilishga va o'z salohiyatini aniqlashga undaydi. Ayniqsa, topshiriqlar, savol-javoblar, ijodiy yozuvlar va o'z fikrini bildirish imkoniyatlari orqali kasbga yo'naltirishga xizmat qiluvchi integrallashgan yondashuv amalga oshiriladi. Matn tanlovi, topshiriqlar tizimi, so'z boyligini oshirish va ijodiy fikrni qo'llab-quvvatlash orqali bu darslik nafaqat til o'rgatish, balki kasb tanlashga yo'naltirishga ham xizmat qilmoqda. Misol tariqasida, “Kelajak kasblari” matnida quyidagilar ochib beriladi: “2030-yilga kelib, eng talabgir kasblar qatoriga IT muhandislari, genetiklar, nano-biologlar, robototexnika bo'yicha mutaxassislar kirishi kutilmoqda”. Bu orqali o'quvchilar hayotiy yo'nalishini belgilashda zamonaviy kasblar haqida xabardor bo'lishadi, ilg'or texnologiyalar asosidagi mehnat sohasi ularning tasavvur doirasiga kiradi. Darslikda matndan so'ng beriladigan topshiriqlar quyidagi vazifalarni bajaradi: 1.Tahliliy fikrlashni rivojlantiradi. Masalan: “Siz qanday kasb tanlagan

bo'lardingiz va nima uchun?” 2.Ijodiy fikrlash va nutq ko'nikmasini oshiradi. Masalan, “Orzudagi kasbingiz haqida hikoya yozing”. 2.O'quvchini o'zini tanishga undaydi. Masalan: “Qobiliyatingiz va imkoniyatlaringiz haqida o'ylang”.

Darslikda lug'atlar bilan ishlash, so'z boyligini oshiruvchi mashqlar, mustaqil fikrga undovchi savollar mavjud bo'lib, ular o'zga tillarda o'qiydigan o'quvchilar uchun qulay va tushunarli uslubda yozilgan. Yuqoridagi matnlar orqali kasbga yo'naltirish faqat axborot berish emas, balki kasbga ijtimoiy-axloqiy yondashuv, mehnat madaniyati va qadrini tushuntirish, o'quvchini o'z tanlovi uchun javobgarlik his qilishga undash kabi pedagogik maqsadlarga erishiladi.

Matnni o'qib tushunish orqali kasbga yo'naltirishning ahamiyati quyidagilardan iborat: 1.O'quvchilarning qiziqishlarini aniqlash. Matnni o'qib tushunish jarayonida o'quvchilar turli kasblar haqida ma'lumot oladilar va o'zlari uchun qiziqarli kasblarni aniqlash imkoniyatiga ega bo'ladilar. 2.Kasbga oid bilim va ko'nikmalarni shakllantirish. Kasbga oid matnlarni o'qib tushunish orqali o'quvchilar kasbga oid terminlar, tushunchalar va ko'nikmalarni o'rganadilar.

3.Amaliy qobiliyatni rivojlantirish. Rolli o'yinlar, loyihalar va diskussiyalar orqali o'quvchilar kasbga oid amaliy ko'nikmalarni egallaydilar.

4.Jamiyatda o'z o'rnini topishga tayyorlash. O'quvchilar kasbga oid bilim va ko'nikmalar bilan jihozlangan holda jamiyatda o'z o'rnini topishga tayyorlanadilar[4].

XULOSA. Yangi o'zbek tili darsliklari til o'rganish vositasi bo'lish bilan birga, o'quvchining kelajakdagi kasbiy hayotiga tayyorgarlik ko'rishida ham muhim vosita sifatida qaralishi lozim. O'zbek tili darslarida matnni o'qib tushunish orqali o'quvchilarni kasbga yo'naltirish zamonaviy ta'limning dolzarb masalalaridan biridir. Kasbga oid matnlardan foydalanish, amaliy vaziyatlarni tahlil qilish, kasbga oid lug'at bilan ishlash va boshqa usullar orqali o'quvchilarni kasb-hunar sohasiga jalb qilish mumkin. Bu jarayon o'quvchilarning qiziqishlarini aniqlash, ularni kasbga oid bilim va ko'nikmalarni shakllantirish va jamiyatda o'z o'rnini topishga tayyorlashda katta ahamiyatga ega. Shunday qilib, o'zbek tili darslarida matnni o'qib tushunish jarayonini kasbga yo'naltirish vositasi sifatida qo'llash orqali

o'quvchilarni kelajakda samarali mutaxassislar sifatida yetuklashtirish mumkin. Zero, muhtaram prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganidek, "Maktabdan kasb va tilni bilib chiqqan bola jamiyatimizning katta yutug'i, bilmagani muammo", – [5] deb bejizga aytmagan.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Соснина, Л. Кәсіптік бағдар беру мәтіндері ақпараттық оқу дағдыларын қалыптастыру құралы ретінде. Новокузнецк – 2019.
2. Saparbayeva I. O'zbek tili darslarida matnni o'qib tushunishda she'riy matnlardan foydalanishning ahamiyati. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar orqali ijtimoiy-gumanitar fanlarni o'qitish:

muammolar va innovatsion yechimlar. Xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallari. Urganch, 2025-y.

3. Xidoyatova D., Tulasheva M., Rasulov N., Matlatipova N., Allamberganova N., Beganchova O. O'zbek tili (Ta'lim rus, qoraqalpoq va qardosh tillarda olib boriladigan maktablarning 7-sinfi uchun darslik). Toshkent – 2022.
4. Bo'ranova Sh, Saparbayeva I. O'zbek tili darslarida matnni o'qib tushunishga qaratilgan mashq va topshiriqlar ustida ishlash. O'zbek tilshunosligi va adabiyotshunosligi taraqqiyoti, xalqaro hamkorlik masalalari. Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya. Nukus **2024-y.**
5. Sh.Mirziyoyevning 2025-yil 20-yanvardagi nutqi.

